

Mazurka kot slovenski ljudski ples

Na priljubljenost nekega plesa vplivajo njegova oblika in melodija, skladnost ritma in gibov, predvsem pa drugačnost od doslej znanega. Včasih postane nek ples popularen tudi iz drugih vzrokov, na primer zaradi političnih dogodkov, kot se je to zgodilo z *mazurko*. Revolucionarnemu vrenju v Franciji leta 1830 so sledila podobna gibanja po Evropi. Za svojo neodvisnost so se bojevali tudi Poljaki, toda varšavska vstaja je bila grobo zadušena. Številni mladi Poljaki so morali bežati, glavno zatočišče poljskih ubežnikov je postal Pariz. Po pariških salonih je vzplamtelo navdušenje nad vsem, kar je bilo poljsko, na plesnih zabavah je postala osrednji ples mazurka, ki so jo v Pariz prinesli poljski emigranti.¹ Od tod se je hitro razširila na evropska meščanska plesišča. Mazurka pa ni bila samo modni ples, pri svobodoljubnem meščanstvu je bila hkrati znamenje solidarnosti s poljskim narodom in tudi protesta proti absolutističnemu režimu v lastni deželi.

Mazurka izvira iz plesa *Mazur* ali *Mazurek*, ki je dobil ime po svoji domovini Mazuriji, vojvodstvu na severovzhodnem delu Poljske. Prvotni ljudski ples se je že v 1. pol. 17. stol. preselil na plemiška in kasneje meščanska plesišča ter postal neke vrste kvadrilja, pri kateri so pari korake in figure poljubno izbirali, nikoli pa izpustili značilnih poskokov na celem stopalu in plesalčevih udarcev s petami. Ko se je ples začel širiti zunaj Poljske, je dobil zmerno stilizirano obliko in na Nemškem ime *Mazurka*. Tak je sredi 19. stol. preplaval Evropo. V aristokratskem okolju so obdržali zapletene korake s poskoki in udarci s petami, medtem ko so na meščanskih plesiščih koraki postali preprostejši.² Razvili sta se še dve podvrsti mazurke, in sicer

¹ A. Goldschmidt, *Handbuch des deutschen Volkstanzes*, Berlin 1970, str. 201–202.

² O. Schneider, *Tanzlexikon*, Wien 1985, str. 337; K. Horak, *Die Mazurka als österreichischer Volkstanz. — Tanz und Brauch*, Klagenfurt 1959, str. 95–115.

leta 1848 *Polka Mazurka*, ki je združevala značilni mazurkin poskočni korak s trikorakom polke, okoli leta 1860 pa *Varsovienne*, v kateri se je osamosvojila zaključna figura mazurke.³ Mazurka z obema podvrstama je bila modni ples le kratek čas, v poenostavljeni obliki pa se je razširila na podeželje in se dalje razvijala v različne variante ter se ohranila skoraj do danes.

V nemško govorečih deželah, zlasti v Avstriji, se je prvotna mazurka bistveno spremenila, nanjo so vplivali drugi plesi, posebno *Ländler*, ki ji je po tridobnem ritmu in značaju soroden. Lahko so na *Ländlerjevo* melodijo plesali mazurko ali *Ländler* na mazurkino melodijo, prišlo pa je tudi do mešanja plesnih elementov obeh. Osnovni mazurkin plesni motiv sta sestavljala korak z levo (desno) nogo in nato poskok z desno (levo) nogo v ritmu

♪ ♪ ♪ | ♪ ♪ ♪ Ta motiv so pogosto preoblikovali tako, da so poskok zamenjali s prikorakom. Isti motiv so lahko plesali ves čas, kolikor je trajala melodija, ali pa so ga izmenjevali z enakomernimi šestimi koraki | l d d | l d d | l d d | d l d. Pri najpreprostejši varianti so se vrteli po krogu z enakomernimi, nekoliko klecajočimi koraki. Preoblikovanje je doživela tudi mazurkina podvrsta *Varsovienne*, ohranila pa je svoj značilni plesni motiv, ki se je izjemno skladal z njeno glasbeno podobo: v okviru ritmičnega obrazca

♪ ♪ ♪ | ♪ se je par v prvem taktu na mestu in treh korakih zavrtel za pol obrata in nato v naslednjem taktu miroval.⁴

Tako preoblikovano mazurko in njeno podvrsto *Varsovienne* smo dobili tudi Slovenci. Prinesli so jo kot večino drugih plesov rokodelci »frentarji«, ki so si služili kruh po različnih avstrijskih deželah, dalje vojaki in tuji priseljenci pa godčevske skupine.⁵ Domače so namreč hodile igrati tudi v sosedne dežele (bovska muzika, bohinska muzika), tuje so prihajale k nam, npr. Čehi.⁶ Kdaj so prinesli mazurko, ni mogoče natančno ugotoviti, ker imamo malo podatkov. Domnevamo, da so jo na Slovenskem plesali že sredi druge polovice prejšnjega stoletja, kajti Franc Kramar je leta 1914 zapisal tri melodije mazurke v Mateni pri Igu in na koncu zapisa dodal opombo, da mu je melodijo pel oče Anton Kramar, ki je ta ples slišal igrati »na Cajzlovi svatbi na Jezeru pred približno 57 leti«, kar dopušča našo domnevo o starosti mazurke na Slovenskem.⁷ Karel Štrekelj je v 2. knjigi zbirke »Slovenske narodne pesmi« med poskočnicami objavil tudi take, katerih rima kaže, da jih niso peli ob *štajerišu*, ampak kot parafraze ne melodijo *mrzulina*, ki je varianta mazurkine podvrste *Varsovienne*.⁸ To pomeni, da je moral biti *mrzulin* v začetku tega stoletja že dolgo usidran v plesnem repertoarju slovenskega podeželja. Naj navedemo primer št. 3211 iz Kobarida:⁹

Le pridi, le pridi,
sem sama doma,
ni očka, ni mamke,
saj bova sama.

Če prideš le sam,
te prav rada imam;
če pride vas več,
ne maram prav neč.

³ K. Horak, n. d., str. 101—102.

⁴ K. Horak, n. d.; A. Goldschmidt, n. d., str. 198—209.

⁵ M. Ramovš, *Plesat me pelji*, Ljubljana 1980, str. 22—23.

⁶ M. Ramovš, *Sedem korakov*. — *Traditiones*, 15, 1986, str. 202.

⁷ Arhiv Sekeije za glasbeno narodopisje Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU, dalje SGN. — OSNP, št. 11 132, 11 133, 11 159.

⁸ K. Štrekelj, *Slovenske narodne pesmi*, 2, Ljubljana 1900—1903, št. 3209—3216, 3221, 3649.

⁹ K. Štrekelj, n. d., str. 694—695.

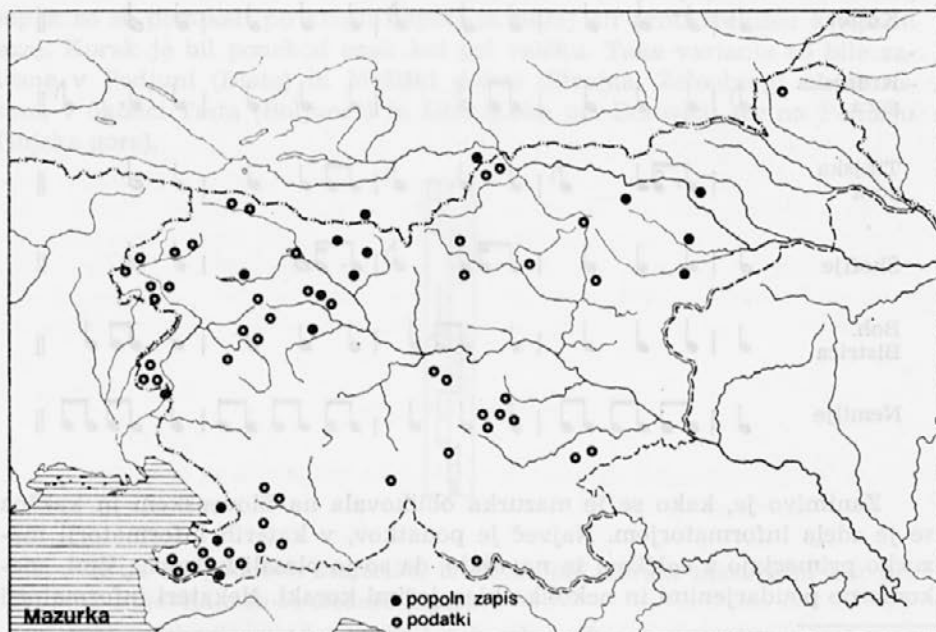
Štrekelj je parafrazi objavil kot dve štirivrstičnici, misleč, da gre za poskočnici, v resnici pa je to šestvrstična parafraza mrzulina:

Le pridi, le pridi, sem sama doma,
ni očka, ni mamke, saj bova sama!
Če prideš le sam,
te prav rada imam;
če pride vas več,
ne maram prav neč.

Prve zanesljive podatke o mazurki ter njene zapise smo dobili šele po drugi svetovni vojni, ko se je začelo sistematično zbiranje ljudskih plesov.¹⁰ To gradivo nam omogoča ugotoviti, koliko so se privzete variante mazurke in njene podvrste Varsoviennes razvijale naprej, koliko so Slovenci sooblikovali njihovo podobo, kakršna se nam je ohranila do časov, ko je bila dokumentirana. In prav analizi te podobe je posvečen naš prispevek.

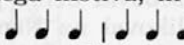
MAZURKA

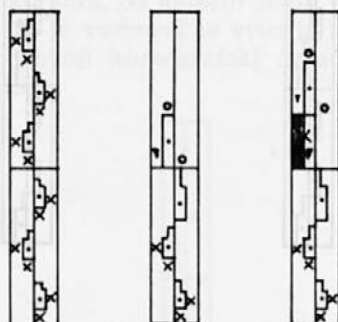
V arhivu Sekcije za glasbeno narodopisje Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU se nahaja 16 popolnih zapisov (melodije in plesnih gibov) *mazurke*, za 9 primerov so samo melodije, medtem ko iz 49 krajev obstajajo le podatki. Zapisi in podatki dokazujejo, da so mazurko plesali ali jo vsaj poznali povsod po Slovenskem, razen v Reziji. Podatkov tudi nimamo iz Bele krajine, kar pa še ne pomeni, da je tam niso plesali. Glede na to, da raziskave niso potekale enakomerno po vsem slovenskem narodnostnem ozemlju, je slika razširjenosti nepopolna.

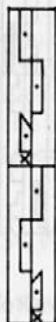
¹⁰ Gradivo se nahaja v arhivu SGN. Večinoma ga je zbrala M. Šuštar, deloma R. Hrovatin, I. Otrin in M. Ramovš.

jo sploh izenačujejo z valčkom. Drugi jo primerjajo s *štajerišem*, a zraven opozarjajo na njene stilne posebnosti, češ »da se pri mazurki potresa«. Polni zapisi pa vendarle dokazujejo, da je bila mazurka sprva figuralno bogatejša, saj se na njihovi podlagi odkrivajo naslednje variantne skupine:

1. Ples je ponavljanje dvotaktnega motiva, ki ga sestavlja šest enakomerno poudarjenih korakov v ritmu in se na koncu melodičnega, navadno 8-taktnega dela vedno zaključuje s poudarjenim korakom. Pari so plesali, vrteč se po krogu naprej v desno ali levo, koraki so bili kratki, nekoliko klecajoči, plesalci so nekako stopicali in ponekod potresavali s telesom. Zaradi drobnih korakov so mazurki na Notranjskem rekli tudi *droblanček*, tako kot *potreseni polki*.¹³ Te variante mazurke so bile preproste, zato tudi najbolj razširjene in so se najdlje ohranile. Niso pa samo slovenske, saj enake oblike navajajo tudi nemški viri.¹⁴

2. Plesali so podobno kot pri 1. skupini, le da se plesalci niso vrteli, ampak so se pomikali po krogu naprej in nazaj ali proti središču kroga in nazaj. Korak je bil ponekod enak kot pri valčku. Take variante so bile zapisane v Podjuni (Blato) in Mežiški dolini (Strojna, Zelenbreg) na Koroškem, v okolici Trsta (Boljunec) in Istri (Loka pri Bezovici) ter na Pohorju (Tinjska gora).

3. Ples je bil podoben štajerišu, le da so bili koraki mazurkini kot pri 1. skupini. Pojavljale so se sledeče figure:

a) pari so plesali spredaj prekrizanih rok po krogu naprej in nazaj;

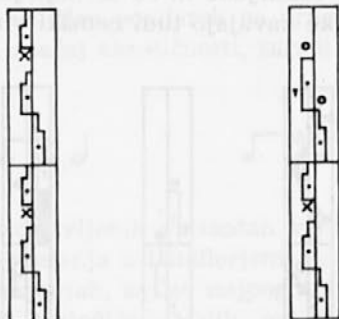
¹³ Podatki v arhivu SGN.

¹⁴ A. Goldschmidt, n. d., str. 200.

- b) pari so se v enaki drži vrteli na mestu v desno in levo;
 c) pari so se hkrati previjali pod dvignjenimi sklenjenimi rokami;
 č) plesalka se je vrtela na mestu, držeč se za plesalčevo roko, dvignjeno nad njeno glavo.

4. Plesni motiv je vseboval delno poenostavljen mazurkin korak s poskokom, kakor se je oblikoval na Nemškem in bil nato prinešen na Slovensko. Pojavljal se je v dveh variantah:

- a) koraku z desno (levo) nogo je sledil poskok z levo (desno) nogo: d l l | d l l. V Dekanih so ta motiv stalno ponavljali ali pa so v vsakem 4. taktu plesalci namesto poskoka napravili poudarjen prikorak;

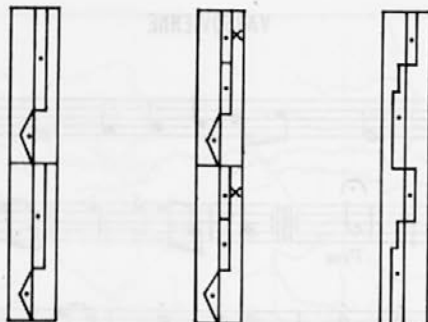
- b) koraku z desno (levo) nogo sta sledila poskoka na isti nogi:

d d d | l l l. Ta motiv se je v variantah iz Kokrice in Tržiča na Gorenjskem ves čas ponavljal na 2. del melodije, medtem ko so v 1. delu pari z mazurkinimi koraki, opisanimi v 1. skupini, plesali po krogu naprej in se vmes tudi zavrteli.

5. V tej variantni skupini je poskok, ki ga poznamo iz variante v Dekanih, nadomestil prikorak. Tako poenostavitev so poznale tudi nemške variante¹⁵ in smo ga verjetno dobili od tam. Motiv se je izmenoma ponavljal s šestkoračnim obratom v navadnih mazurkinih korakih kot pri 1. skupini, kar je bilo značilno za variante iz Nemilj, Lajš, Gorice, Lancove vasi in Zg. Korene. Lahko pa so ga plesali samo v 1. delu, v 2. delu so se vrteli s koraki, značilnimi za 1. skupino.

¹⁵ A. Goldschmidt, n. d.; K. Horak, n. d.

6. Obstaja samo ena varianta, ki so jo plesali v Javorjah v Poljanski dolini na Gorenjskem. V 1. delu se je ves čas ponavljal dvotaktni motiv, ki je obsegal polobrat v 4 korakih, od katerih je bil četrti poudarjen, 2. del pa je bil soroden štajerišu in je vseboval le vrtenje para na mestu v desno in levo. Ta varianta je po svoji koreografski zgradbi bliže podvrsti Varsovienne kot pravi mazurki.

Prvotni poskočni motiv mazurke se je na Slovenskem redko pojavil in ohranil. Mazurko smo Slovenci dobili večinoma že poenostavljeno in jo spreminjali le toliko, kolikor smo jo povezovali z elementi drugih plesov, zlasti s štajerišem. Pri tem se je razvijal podoben proces medsebojnega vplivanja kot v drugih deželah. Kljub poenostavljenosti pa na Slovenskem variante prave mazurke vsebujejo več samosvojih potez kot pa variante njene podvrste Varsovienne. Melodična in ritmična struktura mazurke je namreč omogočala plesalcem več svobode v izbiri korakov in figur. Varsovienne pa je imela trdno zgradbo, ki ni dopuščala odstopanj.

VARSOVIENNE

Varsovienne se je podobno kot mazurka v nemško govoreče dežele razširila iz Pariza v drugi pol. 19. stol.¹⁶ Potem ko je prenehala biti modni ples, je še dolgo živela na podeželju. Njene številne variante so se ohranile do danes. *Varsovienne* je razpoznavna po značilnem, ponavljajočem se ritmičnem obrazcu ♪ ♪ ♪ | ♪ in izjemnem ujemanju glasbe in gibov. Kot primer melodije *Varsovienne* je F. M. Böhme leta 1886 v knjigi »Geschichte des Tanzes in Deutschland« objavil naslednjo:¹⁷

¹⁶ A. Goldschmidt, n. d., str. 208.

¹⁷ F. M. Böhme, n. d., 2, str. 165–166.

VARSOVIENNE

♩ = 120

Fine

D.C. al Fine

Vse variante Varsovienne so v melodiji in ritmu sorodne navedeni, le da je vrstni red obeh delov, ki se navadno ponavljata, lahko zamenjan. Varsovienne poznajo na Nemškem pod različnimi imeni, npr. *Varsovienne*, *Warschauer*, *Massiner*, *Masseljänner* ali *Berliner Stillstand*,¹⁸ v Avstriji pa jih najdemo kot *Stockenboi*, *Stockenboier Zweischritt*, *Wiener Walzer* ali celo *Mazalin*.¹⁹ Nemškimi in avstrijskimi variantam so sorodne tudi slovenske in nam očitno kažejo, od kod so prišle k nam. Glede na melodično in plesno podobo jih delimo v tri tipe: 1. *Mašarjanka* ali *Šamarjanka*, 2. *Mrzulin* in 3. *Malender*.

1. *Mašarjanka*

Ta tip je na Slovenskem znan samo na vzhodnem Štajerskem in v Prekmurju ter je najbližji izvorni Varsovienne. Ime *mašarjanka* verjetno izhaja iz nemškega *Masseljänner*, ki je na Slovenskem dobil ime *maseljanka*, iz česar je nastala *mašaljanka* in končno *maršaljanka*. Zadnji dve imeni sta znani na Murskem polju.²⁰ Maršaljanko so dalje preimenovali v *mašarjanko*, *mašerjanko* ali *mašerjejnko*,²¹ v Prekmurju in vzhodnem delu Slovenskih goric pa se je spremenila v *šamarjanko*.²²

Kot primer melodije navajamo dve varianti, prvo iz Paričjaka pri Kapei in drugo iz okolice Ljutomera. Sorodnost obeh je očitna, le da je dvo-delna zgradba AB v drugem primeru zamenjana v BA. Taka zamenjava je bila pogosta pri mašarjankah na vzhodnem Štajerskem, čeprav so prevladovale variante z zaporedjem AB. Zanimivo je, da imajo prekmurske variante (šamarjanke) vedno le zgradbo BA.

Podobno velja tudi za koreografsko strukturo, ki se je popolnoma ujemala z glasbeno. Na melodični del A v ritmu $\frac{3}{4}$ ali $\frac{3}{8}$ se je par navadno v 1. taktu zavrtil v treh korakih za pol obrata v desno ali levo, nato pa na polovinko ali četrtniko 2. takta napravil z neobteženo nogo potrk ali ga le nakazal. V nekaterih variantah pa se je s prsti neobtežene noge dotaknil tal bočno od obtežene noge. Na melodični del B so plesali z bočnimi koraki s prikorakom v levo in desno ali s koraki naprej, tudi valček, često so del B v sredini in na koncu zaključili v ritmu $\frac{3}{4}$ kot v delu A.

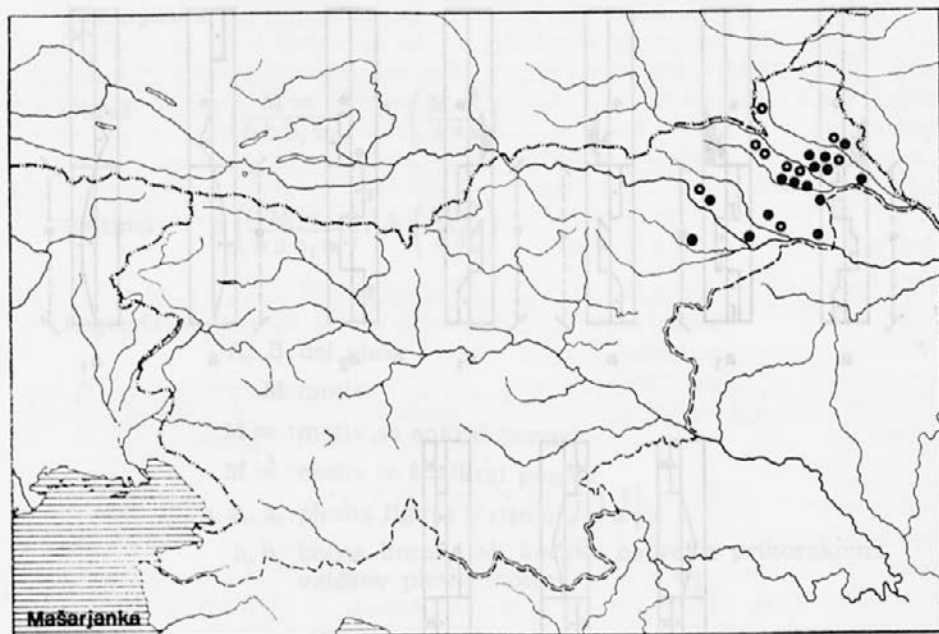
¹⁸ A. Goldschmidt, n. d., str. 205.

¹⁹ S. Horak, n. d.

²⁰ Podatki v arhivu SGN.

²¹ Podatki v arhivu SGN.

²² Podatki v arhivu SGN.

MARŠALJEJNKA

Paričjak

$\text{♩} = 72$

(A)

1. 2.

(B)

1. 2.

GNI 22.594

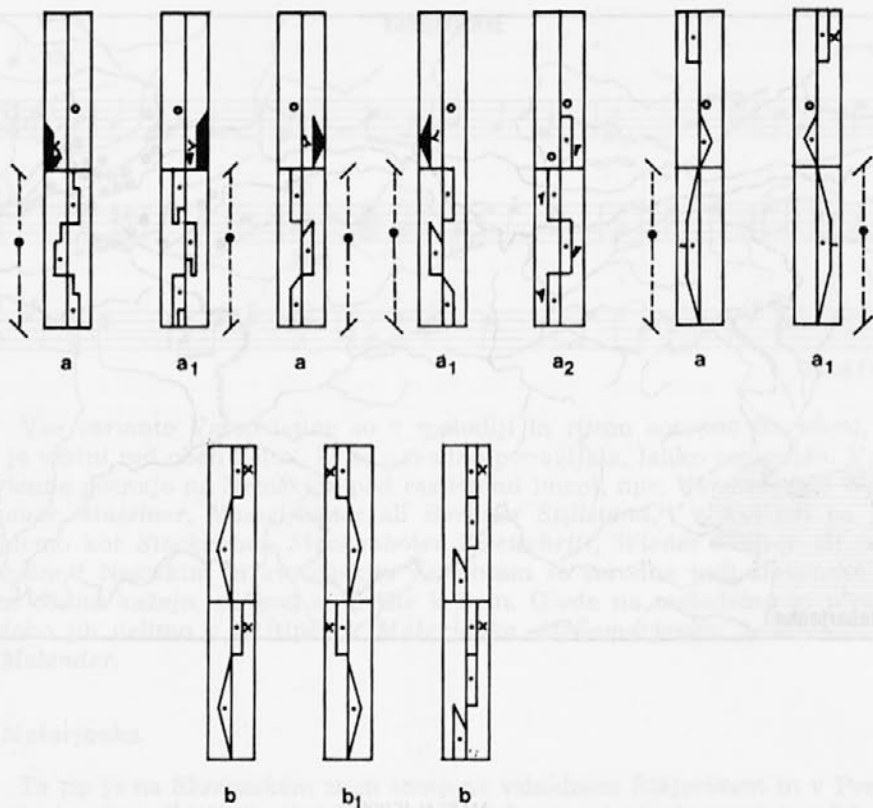
MAŠALJAJNKA

Leskovčec

(B)

(A)

GNI 16.660

Kljub različnim variacijam korakov je bila struktura plesa pri vseh variantah v delu A enaka, kar nam nazorno kaže spodnja razporednica nekaterih primerov.

Mašarjanka

Paričjak $A \left(\frac{M \equiv 4}{a a_1} \right), B \left(\frac{M \equiv 4}{b a} \right)$

Leskovčec $B \left(\frac{M \equiv}{b a b_1 a_1} \right), A \left(\frac{M \equiv 4}{a a_1} \right)$

Cirkovce $A \left(\frac{M \equiv 4}{a a_1} \right), B \left(\frac{M \equiv}{b a_2 b_1 a_2} \right)$

Zg. Korena $A \left(\frac{M \equiv 4}{a a_1} \right), B \left(\frac{M \equiv 8}{b b_1} \right)$

Samarjanka

Obrež $B \left(\frac{M =}{b b b_1 b_1} \right), A \left(\frac{M \equiv^4}{a a_1} \right)$

Beltinci $B \left(\frac{M =}{b a b_1 a_1} \right), A \left(\frac{M \equiv^4}{a a_1} \right)$

Legenda:

A, B: del plesa

M: motiv

M = : motiv se enkrat ponovi

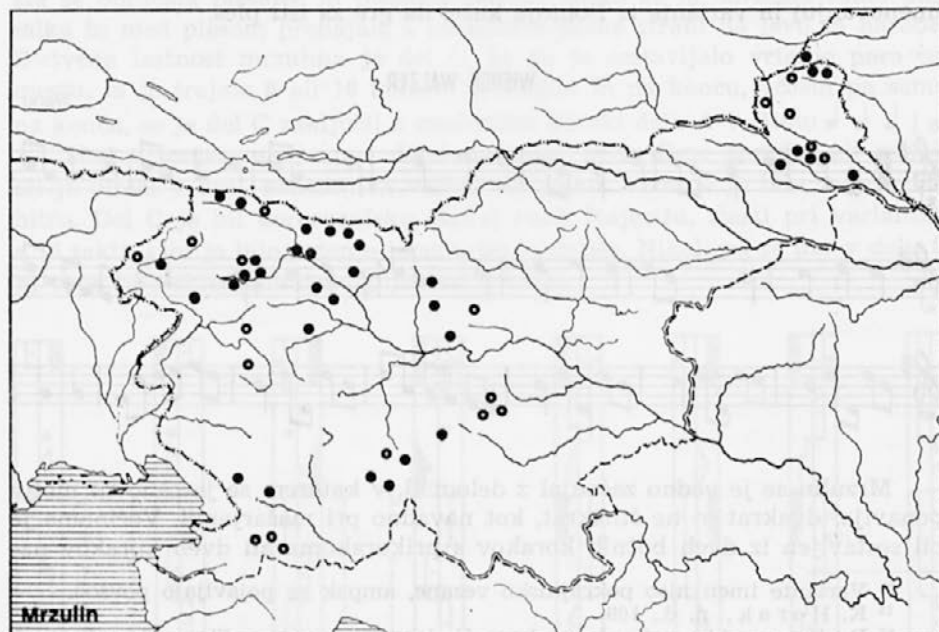
M \equiv^4 : motiv se štirikrat ponovi

a, a₁, a₂: plesna figura v ritmu $\downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow$

b, b₁: bočna koraka ali koraka naprej s prikorakoma,
valčkov plesni motiv

2. Mrzulin

Enaki ali podobni motivi kot pri mašarjanki se pojavljajo pri tipu *mrzulina*. Njegove variante so bile razširjene skoraj po vsej zahodni in osrednji Sloveniji ter v Prekmurju, vsaj doslej pa jih ni bilo zaslediti na Štajerskem (razen v vaseh ob Muri), Koroškem, v Beli krajini, Istri in Reziji.²³

²³ Podatiki v arhivu SGN.

Večinoma so ples imenovali mrzulin. Domnevamo, da izvira ime iz besede mazur ali izpeljanke mazurlin, ki se je narečno spremnila v mrzulin in dalje *mærzulin*, *mrzolin*, *muzolin*, *mazulin* ali *mizulin*.²⁴ Lahko pa se je ples že ob prihodu na Slovensko imenoval mazulin in so se iz tega imena razvile druge inačice. To domnevo podpira ime avstrijske (štajerske) variante *Mazalin*,²⁵ ki je melodično in koreografsko skoraj enaka prekmurški z imenom mazulin. Ob mrzulinu so peli tudi parafraze, zato so ga često imenovali po njihovem prvem verzu ali delu verza: Cew teden, Martinček, Poglejte moža, Mrkevca, Podegajga, npr.

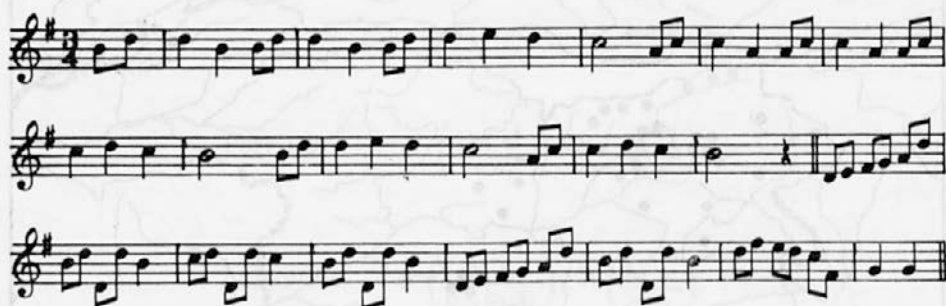
Poglejte, poglejte, poglejte moža,
 k_uma citre, k_uma citre, pa citrat ne zna,
 pa citrat ne zna,
 pa citrat ne zna.
 Poglejte, poglejte, poglejte moža,
 k_uma citre, k_uma citre, pa citrat ne zna.²⁶

Mrkevca, mrkevca, žuti koren,
 gertroža, gertroža, beli koren,
 žuti koren,
 beli koren.
 Tralala, tralala, tralala, tralala,
 tralala, tralal, tralala la.²⁷

Mrzulin je oblikovno skoraj enak mašarjanki, le da se osnovna motiva v delu A in B samo dvakrat ponavljata, vedno pa je dodan še del C, ki je sposojen od štajeriša. Tako je tudi mrzulin ena tistih variant mazurke, ki so se spojile z Ländlerjem oziroma štajerišem. Da je na Slovensko prišel že v taki obliki, sklepamo po zapisih z avstrijskega Štajerskega. Tudi primerjava melodij variante iz Wenga pri Admontu²⁸ (kljub drugačnemu poimenovanju) in variante iz Bohinja kaže, da gre za isti ples.

WIENER WALZER

Weng

Mrzulin se je vedno začel z delom B, v katerem se je osnovni motiv ponavljal dvakrat in ne štirikrat, kot navadno pri mašarjanki. Večinoma je bil sestavljen iz dveh bočnih korakov s prikorakoma ali dveh korakov na-

²⁴ Variante imen niso pokrajinsko vezane, ampak se pojavljajo povsod.

²⁵ K. Horak, n. d., 109.

²⁶ R. Hrovatin, O slovenskem ljudskem plesu. — Slovenski etnograf, 3—4, Ljubljana 1951, str. 292.

²⁷ Primer je iz Porabja. Podatki v arhivu SGN.

²⁸ K. Horak, n. d., str. 107.

MRZULIN

Lome

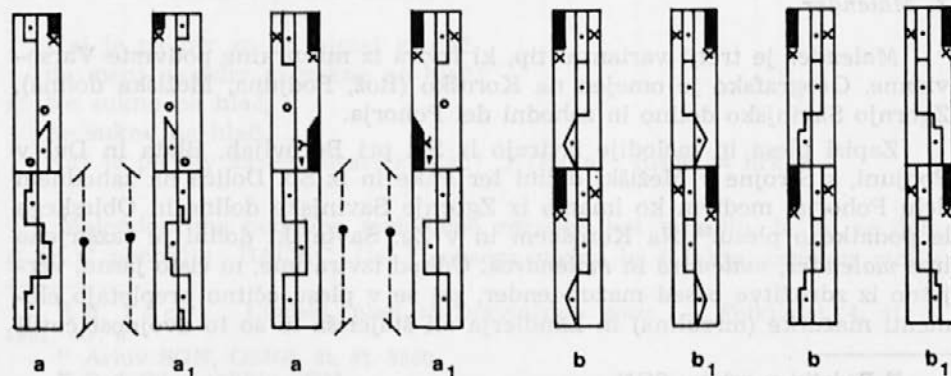
♩ = 164

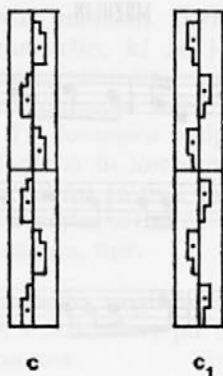
GNI 16. 713

prej s prikorakoma, ki jima je sledil značilni polobrat iz variant Varsovienne v treh korakih; v naslednjem taktu je bil poudarjen ali navaden prikorak z neobteženo nogo ♩ ♩ ♩ | ♩ Večina variant je imela predtakt, na katerega je bil izveden klec, ki se je nato ponavljal ves čas plesa pred bočnimi koraki ali koraki naprej ter pred trikoraki. Motiv B se je ponovil pri večini variant v drugi smeri, nakar je sledil del, ki smo ga pri mašarjanki označili z A. Vseboval je motiv polobrata ter poudarjenega prikoraka v ritmu

♩ ♩ ♩ | ♩ , ki se je plesal večinoma dvakrat, a v nekaterih primerih štiri. Štirikratna ponovitev v delu A je kompozicijsko popolnejša, zato se zdi, da so take variante skladnejše in starejše od tistih z dvakratno ponovitvijo. Pri slednjih čutimo, da je zgradba plesa nekako porušena. V delu A sta se obračala plesalec in plesalka hkrati, lahko se je obračala samo plesalka in med plesom prehajala s plesalčeve desne strani na levo in narobe. Bistvena lastnost mrzulina je del C, ki ga je sestavljalo vrtenje para na mestu, in je trajalo 8 ali 16 taktov. V sredini in na koncu, včasih pa samo na koncu, se je del C zaključil z značilnimi koraki dela A v ritmu ♩ ♩ ♩ | ♩

Med vrtenjem se je par držal za roke, prekrizane spredaj ali zadaj, ali je plesal v drži, značilni za valček ali polko. Vrtenje je bilo zmerno ali hitro. Del C je bil koreografsko skoraj enak štajerišu, zlasti pri variantah s 16 takti, kjer je bilo vrtenje izrazitejše in daljše. Nikoli pa se par v delu C ni vrtel pod sklenjenimi dvignjenimi rokami.

V primerjavi z mašarjanko je struktura mrzulina naslednja:

$$B \left(\frac{M}{b a b_1 a_1} \right), A \left(\frac{M}{a a_1} \right), C \left(\frac{M}{c a c_1 a_1} \right)$$

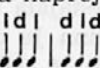
$$B \left(\frac{M}{b a b_1 a_1} \right), A \left(\frac{M}{a a_1} \right), C \left(\frac{M}{c a c_1 a_1} \right)$$

$$B \left(\frac{M}{b a b_1 a_1} \right), A \left(\frac{M}{a a_1} \right), C \left(\frac{M}{c^3 a c_1^3 a_1} \right)$$

Legenda:

a, a₁: plesni motiv v ritmu

b, b₁: bočna koraka ali koraka naprej s prikorakoma

c: štajerišev plesni motiv

c³: trikratna ponovitev c

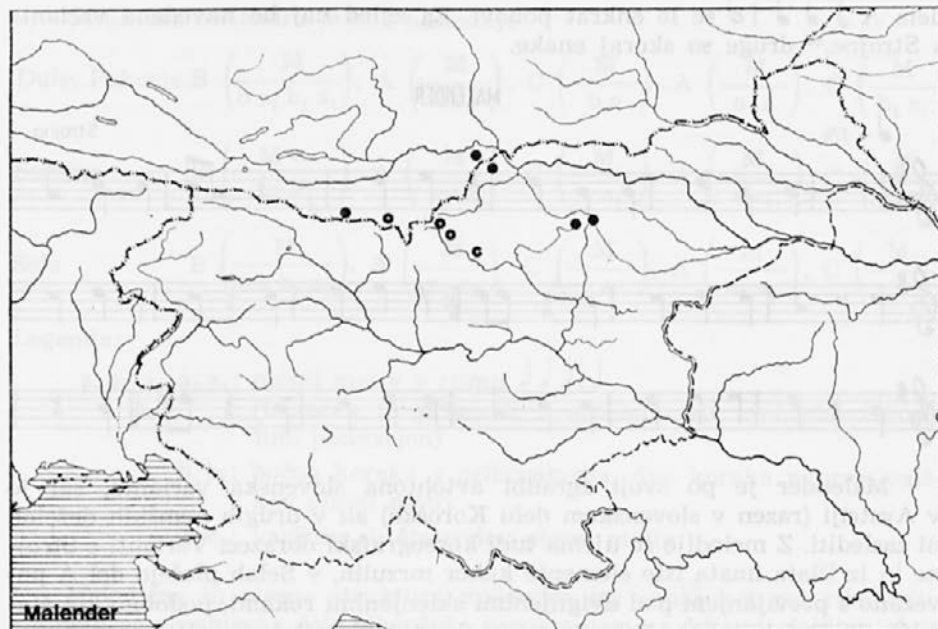
Prvi primer je bil najpogostejši, drugi mu je bil enak, le da se je v A motiv štirikrat ponovil, tretji primer pa predstavlja tiste variante, pri katerih je bil del C daljši in je vseboval 16 taktov.

3. Malender

Malender je tretji variantni tip, ki izvira iz mazurkine podvrste Varsoviene. Geografsko je omejen na Koroško (Rož, Podjuna, Mežiška dolina), Zgornjo Savinjsko dolino in zahodni del Pohorja.

Zapisi plesa in melodije izvirajo iz Sel pri Borovljah, Blata in Dul v Podjuni, s Strojne v Mežiški dolini ter Pake in iz Sp. Doliča na zahodnem delu Pohorja, medtem ko imamo iz Zgornje Savinjske doline in Obirskega le podatke o plesu.²⁹ Na Koroškem in v Zg. Savinjski dolini je razširjeno ime *malender*, *malendra* in *malendra*. Odkod izvira ime, ni čisto jasno, verjetno iz združitve besed mazur-lender, saj se v plesu očitno prepletajo elementi mazurke (mrzulina) in Ländlerja ali štajeriša in so to dvojnost čutili

²⁹ Podatki v arhivu SGN.

tudi pesalci. V okolici Poljčan so mazurko, ki je vsebovala elemente štajeriša, imenovali kar *štajeriš-mazurka*.³⁰ Malender na Pohorju imenujejo tudi *marinar* ali *malinar*. O izvoru tega imena je mogoče le ugibati. Morda je malinar narečna popačenka imena malender, zaradi zamenjave soglasnika l s soglasnikom r pa je nastal marinar. Na Koroškem in Pohorju so godci ob malendru peli tudi parafraze; doslej sta bili zapisani le dve, ena v Dulah v Podjuni,³¹ druga na Paki:³²

Je kuharca tol, pa še kelnarca bol,
k_mje snoči napiva ta svadki rezol.
/: Tralala lom,
tralala lom.
K_mje snoči napiva ta svadki rezol. :/ (Dule)

tol = nem. toll (neumen, nor)
rezol = ital. Rosoglio (vrsta žganja)

Kaj je pa biv za en rusast krojač,
da meni narediv ni sukne ne hlač?
/: Ne sukne ne hlač,
ne sukne ne hlač.
Kaj je pa biv za en rusast krojač? :/ (Paka) rusast = brkat

Malender ima podobno melodično zgradbo kot mrzulin, le da se dela A in C ponovita: BACAC. Del C obsega vedno le 4 takte, osnovni motiv

³⁰ B. Fuchs, Ljudski plesi iz Dravinjskih gor. — Folklorist, 4, št. 1, 1981, str. 6.

³¹ Arhiv SGN, OSNP, št. št. 5560.

³² Podatki v arhivu SGN.

dela A se le enkrat ponovi. Za zgled naj bo navedena varianta s Strojne,³³ druge so skoraj enake.

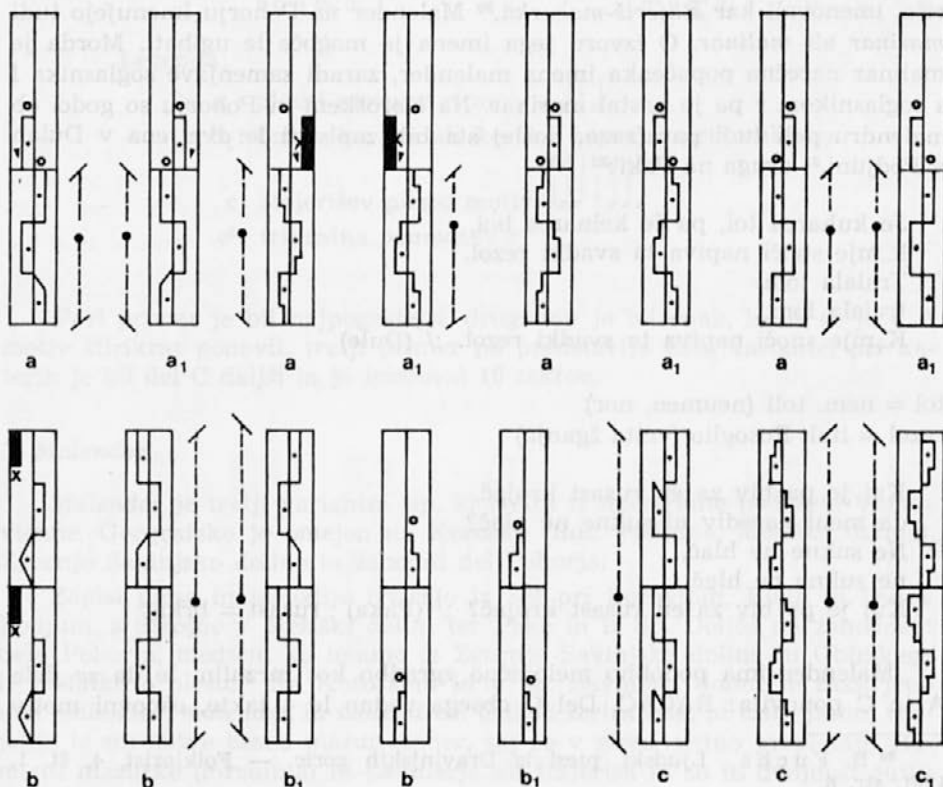
MALENDER

♩ = 174

Strojna

Malender je po svoji zgradbi avtohtona slovenska varianta, saj jo v Avstriji (razen v slovenskem delu Koroške) ali v drugih nemških deželah ni zaslediti. Z melodijo se ujema tudi koreografski obrazec. Varianti s Strojne in iz Blata imata iste elemente kakor mrzulin, v Selah plešejo del A povezano s previjanjem pod dvignjenimi sklenjenimi rokami, podobno kot štajerš. V Dulah in na Pohorju so malender plesali kot valček na mestu, z vrtenjem v desno in levo ter z obveznim zaključkom posameznih delov in ritmu .

³³ M. Ramovš, Plesat me pelji, str. 225.

Struktura melandra je bila naslednja:

Dule, Pohorje B $\left(\frac{M}{b a_1 b_1 a_1}\right)$, A $\left(\frac{M}{a a_1}\right)$, C $\left(\frac{M}{b a}\right)$, A $\left(\frac{M}{a_1 a}\right)$, C $\left(\frac{M}{b_1 a_1}\right)$

Strojna B $\left(\frac{M}{b a}\right)$, A $\left(\frac{M}{a_1 a}\right)$, C $\left(\frac{M}{c a_1}\right)$, A $\left(\frac{M}{a a_1}\right)$, C $\left(\frac{M}{c_1 a}\right)$

Sele B $\left(\frac{M}{b a b_1 a_1}\right)$, A $\left(\frac{M}{a_2 a_3}\right)$, C $\left(\frac{M}{c a_1}\right)$, A $\left(\frac{M}{a_2 a_3}\right)$, C $\left(\frac{M}{c a_4}\right)$

Legenda:

a, a₁, a₂, a₃, a₄: plesni motiv v ritmu $\downarrow \downarrow \downarrow \downarrow \downarrow$
(trikorak in prikorak z obteženo ali neobteženo nogo, tudi poudarjen)

b, b₁: bočna koraka s prikorakoma, dva koraka naprej, valčkov plesni motiv

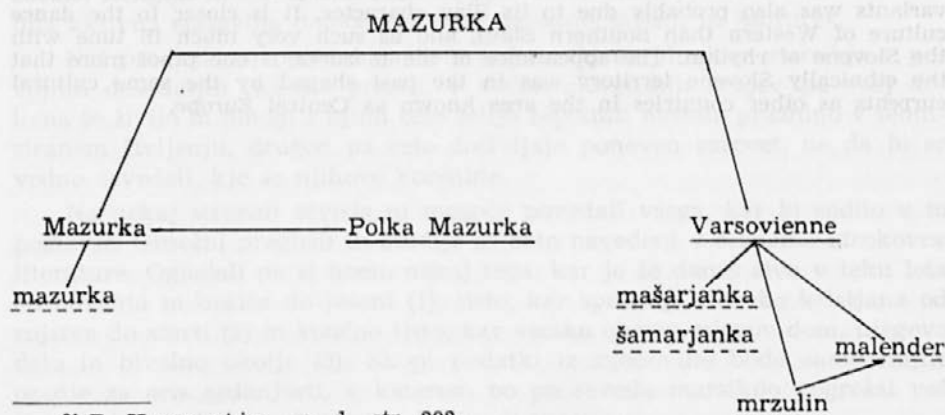
c, c₁: valčkov ali štajerišev plesni motiv

Melodična in plesna struktura malendra sta enaki kot pri *zibenšritu*. Če namreč posamezne dele zibenšrita zaznamujemo s črkami, dobimo obrazec ABCBC, kar je glede na ponavljanje posameznih delov enako kot pri malendru, ki ima zaporedje BACAC. Zibenšrit je bil zelo razširjen in priljubljen ples, zato je verjetno, da je s svojo zgradbo vplival na variante mrzulina, ki so se na območju Koroške in zahodne Štajerske oblikovale v malender.

SKLEP

Mazurka je eden redkih plesov, pri katerem lahko brez težav ugotovimo izvor in sledimo njegovemu razvoju. Prvotno ljudski ples je postal dvorni, nato meščanski, se uveljavil na evropskih plesiščih, potem pa se vrnil med ljudstvo. Med evropskimi narodi, ki so ga sprejeli v ljudsko izročilo, je tudi slovenski. Še več! Na Slovenskem je postal neločljivi del ljudske plesne kulture in se tako zli z njo, da je muzikolog R. Hrovatin imenoval mrzulin »značilen slovenski alpski ples«, pri čemer je celo kot strokovnjak spregledal, da je samo varianta mazurke in torej ni avtohton.³⁴

Razvoj mazurke lahko grafično ponazorimo takole:

³⁴ R. Hrovatin, n. d., str. 292.

Analiza slovenskih variant mazurke in njene podvrste Varsoviene je pokazala, da so na Slovensko prišle in se tu razširile večinoma že izoblikovane in so se le malo spreminjale, nekaj posebnih potez ima samo malender. Vzrok je v strukturi variant, ki jo je bilo zaradi glasbeno-koreografske skladnosti težko porušiti, zlahka pa se je bilo plesov naučiti in si jih zapomniti. To velja zlasti za mrzulin, kjer so se elementom prave mazurke in njene podvrste Varsoviene priključile še prvine štajeriša, drugega Slovencem zelo priljubljenega plesa. Zdi se, da je k usidranosti mazurke in njenih variant pripomogel tudi slovanski značaj plesa, ki se je ohranil celo v preoblikovanih variantah, kakršne smo sprejeli Slovenci. Ustrezal je gibnemu občutku Slovencev, saj je ta bližji plesni kulturi Zahodnih kot pa Južnih Slovanov. Pojav mazurke in njenih variant na Slovenskem je še eden izmed dokazov, kako naše narodnostno ozemlje v preteklosti ni bilo od vseh pozabljen kos zemlje, ampak so ga ves čas preplavljali isti kulturni tokovi kot druge dežele območja, ki mu pravimo Srednja Evropa.

Abstract

MAZURKA AS A SLOVENE FOLK DANCE

Mazurka is one of the rare dances whose origin can be easily ascertained and whose development easily followed. The original Polish folk dance became a court dance, which later gained a following among the bourgeoisie. In the middle of the 19th century, in a slightly stylized form, it became popular in European ballrooms. It is then that two subtypes of mazurka developed: the *Polka Mazurka* and the *Varsoviene*. As a fashionable dance the mazurka, together with its subtypes, was soon forgotten, spreading to the countryside where it turned into a folk dance. The Slovenes were among the European nations that took it up.

An analysis of the Slovene variants of the mazurka and its Varsoviene subtype shows that it spread into Slovenia from Germanspeaking countries, especially Austria. As *mazurka* (*mazolka*) it was known all over Slovenia, while variants of its subtype were known only in particular areas: in eastern Styria and Prekmurje under the name of *mašarjanka* or *šamarjanka*, in western and central Slovenia and in Prekmurje as *mrzulin* (*muzolin*, *mazulin*), in Carinthia, western Pohorje and the Upper Savinja Valley as *malender*. All these variants reached us already fully formed and underwent only slight changes. Only the malender has some specific features. The reason lies in the structure of the different variants: while it would be hard to surpass their musical and choreographical harmony, they were easy to learn and to remember. This especially holds true for the mrzulin, in which elements of the original mazurka and its Varsoviene subtype were joined to some elements of the *štajeriš*, another dance Slovenes were fond of. The widespread popularity of the mazurka and its variants was also probably due to its Slavic character. It is closer to the dance culture of Western than Southern Slavs, and as such very much in tune with the Slovene of rhythm. The appearance of the mazurka is one proof more that the ethnically Slovene territory was in the past shaped by the same cultural currents as other countries in the area known as Central Europe.